

Sultan II. Abdülhamid ve İstanbul'u

Vahdettin Engin

İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2011 , 355 sayfa, ISBN: 978-975-6480-99-1

Okan

Can

YILMAZ*

Sultan II. Abdülhamid, XIX. yüzyılın son çeyreği ile XX. yüzyılın ilk yıllarında Osmanlı Devleti'nin başında bulunması ve idareyi de bizzat yürütmesi hasebiyle söz konusu döneme damgasını vurmuştur. Hükümdarlık süresinin 33 yıl gibi uzun bir döneme yayılması da bu damgayı iyice pekiştirmiştir.

52

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, okancnylmz@gmail.com

Dolayısıyla bu dönemde gerçekleşen icraatlar sevapları, hataları ile II. Abdülhamit'in sorumluluğundadır. Esas itibariyle, hükümdarlık yaptığı yılların yakın bir dönem olması ve o yıllarda yaşanan hadiselerin Türkiye'nin bugününe dahi etki etmesinin yanında, günümüzde varlığını devam ettiren birçok müessesenin temellerinin de II. Abdülhamit'in saltanat yıllarında atılması, bu dönemin bir hayli tartışmalı olmasına sebep teşkil etmektedir.

II. Abdülhamit, icraatlarını sürdürürken belirli bir dünya görüşüne sahip olarak hareket etmiştir. Onunla aynı görüşü paylaşmayanlar ise, bir muhalefet hareketi oluşturarak, padişahı tahttan indirip kendi düşüncelerini devlete hakim kılmaya çalışmışlardır. Jön Türkler adını alan ve meşrutiyet taraftarı olan bu grup, İttihat ve Terakki Cemiyeti adı altında örgütlenerek muhalefet hareketlerini sürdürmüştür. Muhalefet olmanın bir gereği olarak da, " II. Abdülhamit' in icraatlarını sürekli olarak eleştirmiş, padişahı müstebit olmakla suçlamışlardır. Hatta bu suçlamaların, Ermenilerin de katkısıyla, padişaha " Kızıl Sultan " lakabının verilmesine kadar ileri gittiği gözlemlenmektedir.

İttihat ve Terakki Partisi bilahare II. Meşrutiyet ile beraber iktidarı ele geçince, muhalefetleri döneminde ileri sürdükleri yerli yersiz pek çok iddia da resmi bir söylem kazanmıştır. Ayrıca, iktidara gelen İttihatçılar, halk nezdinde itibar kazanmak ve iktidarlarını sağlamlaştırmak için, kendilerinden önceki icraatları ve icraatçıları yerden yere vurmaya gibi bir yöntem seçmişleri, böylece sonraki yıllarda Türk siyasi tarihinde gelenek hale gelecek bir süreci de başlatmışlardır.

Birçoğunun doğruluğu tartışılır bu iddialar neticesi, ". Meşrutiyet Dönemi ve sonrasında Abdülhamit'in şahsiyeti ve icraatları hakkında çok sayıda olumsuz şeyler söylenmiştir. Doğala olarak bunlardan bazıları kalıcı hale gelmiş ve netice itibariyle son derece olumsuz imajlar içeren bir Abdülhamit portresi karşımıza çıkmıştır. Bu olumsuz imaj günümüzde de kısmen etkisini devam ettirmektedir. Bununla beraber son yıllarda, özellikle de arşiv vesikalarına dayalı yapılan araştırmalar çerçevesinde, II. Abdülhamit ve döneminin daha objektif kriterlerle değerlendirildiği ve daha ayakları yere basan yorumlar yapıldığı gözlemlenmektedir. Bununla ilgili bir örnek vermek gerekirse: Milli Eğitim Bakanlığınca yayınlanmış olan İslam Ansiklopedisi'nin A.H. Ongunsu tarafından kaleme alınan ". Abdülhamit maddesi, ilk bakışta fark edileceği üzere, birçok ön yargı içermekte ve adeta İttihat ve Terakki söylemlerini devam ettirmektedir. Buna karşılık son yıllarda yayınlanan Diyanet İslam Ansiklopedisi'nin, Prof. Dr. Cevdet Küçük tarafından kaleme alınmış olan ". Abdülhamit maddesi, ön yargılardan arınmış olarak ve gerek arşiv belgeleri, gerekse de güvenilir kaynaklara dayanmak suretiyle, bize daha çok objektif ve gerçekçi bir Abdülhamit portresi sunmaktadır. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere, II. Abdülhamit hakkındaki tartışmalar, dönem ile ilgili tutarlı kaynaklara başvurulduğu sürece objektiflik kazanacak ve padişahı anlamamız daha kolay olacak diye düşünmekteyim.

Bilindiği üzere, II. Abdülhamit'in değerlendirilmesi, kısmen de değerlendirmeyi yapanların dünya görüşlerine göre farklılık arz etmektedir. Dolayısıyla bazen aşırı yergi, bazen de aşırı övgü ile karşı karşıya kalınabilmektedir. Halbuki gerçekçi bir değerlendirme yapabilmek için bizzat padişahın kendi düşüncelerine başvurmak en tutarlı yöntem olacaktır. İşte yazarımız da bu amaca uygun olarak, II. Abdülhamit'in dünya görüşünü, devleti yönetme anlayışını, hayata ve insanlara bakış açısını ve bunlar gibi birçok diğer özelliklerini yansıtan hususi iradelerini gözden geçirerek eserini inşa etmiştir. İrade, dileme, isteme, meram, emir, ferman manalarına gelmektedir. İrade-i Seniyye ise padişahın emri manasına gelmekte olup, sözlü ve yazılı olarak ikiye ayrılmaktadır. Sözlü iradeler padişahın sadrazama bizzat tebliğ ettiği emir karşılığı olarak kullanılır. Yazılı iradeler ise, padişah emrinin saray başkatibi tarafından sadrazama bildirildiği belgelerdir. Dolayısıyla iradeler, padişahın düşüncesini, fikrini, maksat ve gayesini, şahsiyetini ortaya koyan tarihin bir numaralı belgeleridir. Belirttiğimiz gibi yazarımız bu belgeler ışığında eserini inşa edip, sonuna da döneme ait fotoğrafları kuşe kağıda basılı bir şekilde eklemiştir.

II. Abdülhamit devlet idaresini Babıali'den Saray'a aktarınca çeşitli devlet işleri hakkında ne tür kararlar alınması gerektiğini, sözünü ettiğimiz Hususi İradeler vasıtasıyla sadrazam'a iletmıştır. Dolayısıyla bu konular hükümette müzakere edilirken, padişahın görüşü temek alınmak suretiyle karar verilmiştir. Daha sonra da, hükümetin aldığı kararlar onay için tekrar Saray'a gönderilmiştir. Bundan da anlaşılacağı üzere, Hususi İradeler, her konuda padişahın özgün düşüncelerini yansıtmak gibi bir öneme sahiptir. Bu iradeler incelendiğinde, Abdülhamit'in hangi konuda ne düşündüğü, ne tür icraatlar yapılmasını istediği gibi hususları tespit edebilmek mümkün olmaktadır. Yazarımız da binlerce İradeyi inceleyip aralarından seçmeler yaparak padişahın İstanbul'daki gündelik hayatı hakkında neler düşündüğünü, İstanbulluların yaşantılarını etkileyecek ne tür kararlar aldığını incelemiştir. Yazarımız ayrıca belgelere dayanarak ülke idaresi, ülke güvenliği, dış politika, eğitim, sağlık, ekonomi, ulaştırma, ticaret, sanayi, ziraat, denizcilik vs. gibi konularda da birçok eser kaleme alınabileceğini ve kendisinin de bunu yapacağını beyan etmiştir.

İstanbul'daki gündelik hayatla ilgili iradeleri belli başlıklar altında toplayan yazar, İstanbul'da ekme fiyatlarının düşük tutulması, İstanbul halkının et ve kışlık yakacak ihtiyacının karşılanması, İstanbul'daki aciz ve muhtaç insanlara yardımlar yapılması, İstanbul'a dışarıdan gelen işsiz ve güçsüzlerin önüne geçilmesi, İstanbul'da yaşayan Müslüman ve gayrimüslim halkın hal ve hareketleri, İstanbul'da alenen içki içilmesinin ve kumar oynanmasının yasaklanması, çevrenin korunması, gazetelere yönelik uygulamalar, devlet dairelerinin durumu, kamu düzeninin tesisi, Ermeni olayları, yangınlar, salgın hastalıklar ve deprem gibi konu başlıklarıyla gruplandırmalar yapmıştır. Bu yönüyle kitap dönemle ilgili iklimin hissedilmesi açısından önem teşkil etmekle beraber esere ders kitabı mahiyeti de kazandırmıştır. Yazarın asıl amacı, iradelerde bahsi geçen konuların sonuçlanıp,

sonuçlanmadığını tespit etmek değil, padişahın yukarıda bahsettiğimiz konularda neler düşündüğünü belirleyip, onun karakterini ve düşünce yapısını ortaya koymak olmuştur. Nitekim belgeler okunduğunda, bizzat kendi düşüncelerine dayanan bir Abdülhamit portresi ile karşı karşıya gelinecektir. Buna göre, imarethanelerde pişirilen çorbaların içindeki pirinç tanelerinin azlığından, Terkos suyuna soda karıştırılmasına kadar her konudan haberdar olan ve bunlara çözüm arayan bir padişah figürü ile karşı karşıya olduğumuzu belirtmek gerekir.

Tüm bunlarla beraber, Sultan Hamit'in, bir taraftan basın üzerinde şiddetli bir sansür uygularken, diğer taraftan da birçok gazeteye devlet bütçesinden ödenek sağlayan padişah olduğunu da belirtmemiz gerekir. Ayrıca fakir ve muhtaçları sahiplenip onlara yardımcı olan, temel gıda maddelerini fiyatlarının yükselmesine de sürekli karşı çıkan bir anlayışı da görmekteyiz. Sultan II. Abdülhamit, her ne kadar Saray'dan fazla çıkmıyorsa da, İstanbul'da meydana gelen her olaydan haberdar, daima hayatın içinde ve halkın yanında bir hükümdar olmuştur. Kısacası eserimizde, hep siyasi icraatları ile ön plana çıkmış olan padişahı, insani yönüyle de tanıma fırsatı bulmuş oluyoruz

Sonuç olarak baktığımız zaman günümüzde de revaçta olan ve üzerinden prim elde edilmeye çalışılan Sultan Abdülhamit ve dönemini yazarımız farklı bir perspektif ile ele almış, onun hakkında kendisi dahil yapılan diğer çalışmalarda gerçeklerin açık, şeffaf ve objektif şekilde ele alınması fikrini savunmuştur.

